

Tuky (lipidy)

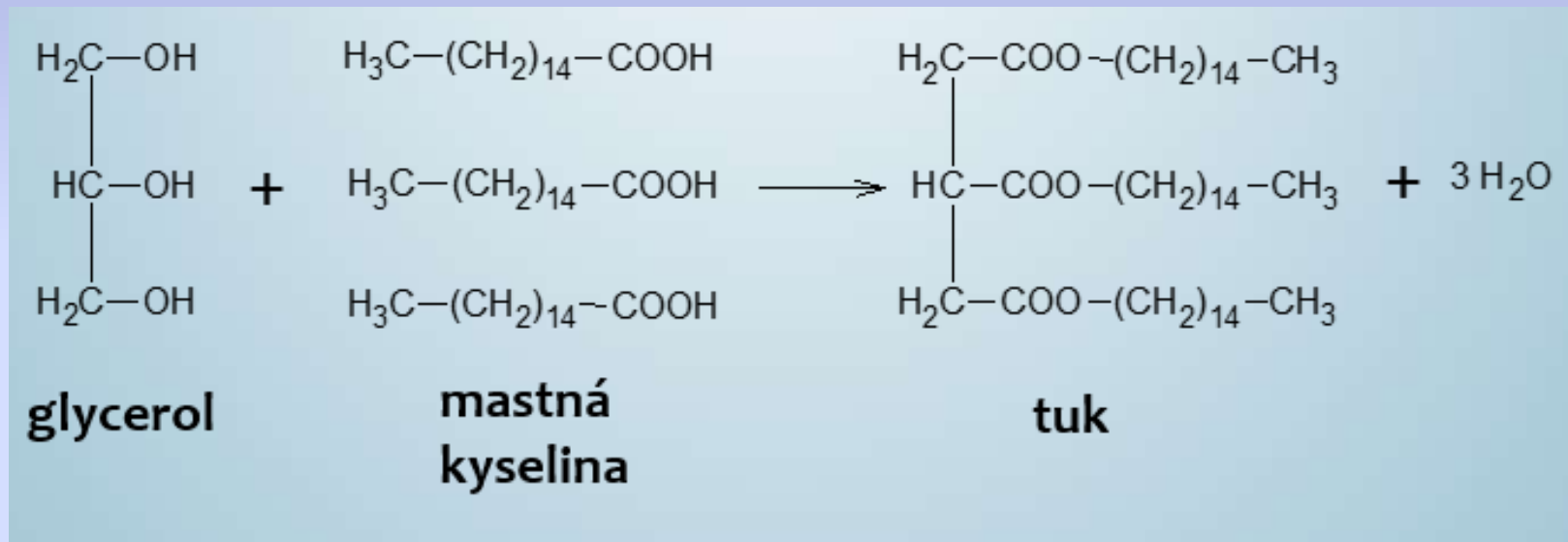
Vypracovaly:

Daniela Škrášková

Ivana Zogatová

Charakteristika:

- název lipidy vznikl z řeckého lipos = tuk
- tuky = sloučeniny trojsytného alkoholu **glycerolu s mastnými kyselinami**

- jsou to látky biologického původu rozpustné v organických nepolárních rozpouštědlech (benzen, chloroform, ether) - ve vodě jsou nerozpustné, popř. jen zčásti

Nasyčené mastné kyseliny-

neobsahují žádnou dvojnou vazbu, v cholesterolu

- kyselina kaprylová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_6\text{COOH}$)
- kyselina kaprinová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_8\text{COOH}$)
- kyselina laurová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{10}\text{COOH}$)
- kyselina myristová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{12}\text{COOH}$)
- kyselina palmitová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{14}\text{COOH}$)
- kyselina stearová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{16}\text{COOH}$)
- kyselina arachidová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{18}\text{COOH}$)
- kyselina lignocerová ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{22}\text{COOH}$)

Mononenasyčené mastné kyseliny – obsahují jednu dvojnou vazbu

- kyselina palmitolejová
($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_5\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$)
- kyselina olejová - ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$)
- kyselina elaidová - ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$)
- kyselina eruková ($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_{11}\text{COOH}$)
- kyselina nervonová
($\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_{13}\text{COOH}$)

Polynenasycené mastné kyseliny –

více než jedna dvojná vazba

- kyselina linolová
- kyselina γ -linolenová
- kyselina α -linolenová
- kyselina arachidonová
- kyselina klupadonová
- kyselina eikosapentaenová
- kyselina dokosaheptaenová

Některé další mastné kyseliny:

- Kyselina mravenčí (methanová) HCOOH
- Kyselina octová (ethanová) CH_3COOH
- Kyselina máselná (butanová) $\text{CH}_3(\text{CH}_2)_2\text{COOH}$

Význam lipidů:

- zdroj a rezerva energie

odbouráním jednoho gramu tuku získá organismus cca 36 kJ; slouží jako vydatný zdroj energie, která je uložena v adipocytech (tukové buňky, zcela vyplněny tukem)

- strukturní funkce

lipidy jsou součástí biologických membrán

- ochranné funkce

udržují tělesnou teplotu, ochraňují orgány před mechanickým poškozením

- umožňují vitamínům A, D, E, K (lipofilní, rozpustné v tucích) vstup do těla
- vyvolává pocit sytosti po požití
- z cholesterolu se tvoří steroidní hormony

Dělení lipidů:

1. Jednoduché lipidy (homolipidy)

Sloučeniny mastných kyselin a alkoholů. **Tuky a oleje = acylglyceroly, vosky.**

Acylglyceroly obsahující převážně nasycené zbytky karboxylových kyselin, bývají za běžných podmínek **tuhé** a nazývají se **tuky**. Větší procento výskytu nenasycených zbytků těchto kyselin je předpokladem pro **kapalné skupenství** těchto acylglycerolů, které se poté nazývají **oleje**. Tyto lipidy mají funkci **zásobní**, jsou bohatým **zdrojem energie** a **chrání organismus** před chladem. Alkalickou hydrolýzou (reakcí s vodným roztokem hydroxidů) acylglycerolů vznikají **mýdla**.

Vosky tvoří **povrchovou ochrannou vrstvu** například na ovoci či srsti zvířat.

2. Složené lipidy (heterolipidy)

Jsou to sloučeniny, které kromě mastné kyseliny a alkoholu obsahují ještě další kovalentně vázané látky (k. fosforečná, sacharid, ...).

Fosfolipidy, glykolipidy, lipoproteiny.

Fosfolipidy obsahují vázaný zbytek kyseliny fosforečné, glykolipidy cukernou složku (glukosu nebo galaktosu).

Představitelem fosfolipidů jsou například lecithiny.

Fosfolipidy mají **hydrofilní část** (hlavičku) a **hydrofobní část** tvořenou zbytky mastných kyselin. Na základě toho se ve vodném prostředí orientují tak, aby hlavička směřovala do vody a mastné kyseliny buď dovnitř (tvorba micel), ven do prostředí (povrchová vrstva), anebo do formy uzavřených dvojných vrstev, které jsou základem všech **membrán**. Látky mající zároveň hydrofilní a hydrofobní charakter nazýváme **amfifilní**.

Všechny životní děje v buňce jsou vázané na membrány – jejich hlavními funkcemi jsou **transport** (z a do buňky), **komunikace** (obsahuje různé receptory) a **oddělení** jedné buňky od prostředí (bariéra), jedné jednotlivých organel a tím i metabolických dějů.

Glykolipidy jsou **lipidy s cukernou složkou v molekule**. Jejich hlavní rolí je zřejmě účast v buněčném rozpoznávání.

Vznikají spojením sacharidového řetězce s fosfolipidem buněčné membrány. Glykolipidy se nacházejí na povrchu všech eukaryotických buněk. Jejich cukerné části vyčnívají z membrány do okolního prostředí, kde fungují jako receptory pro specifické chemikálie a jako látky pomáhající zakotvit buňku do okolní tkáně.

Lipoproteiny jsou **proteiny s navázanými lipidy** jejichž funkcí je transport ve vodě nerozpustných lipidů vodním prostředím krve.

Lipidy mají hydrofobní charakter. Proto jsou v hydrofilním prostředí lidského organismu (kromě volných mastných kyselin) transportovány krví buď ve vazbě na nosič (například albumin) nebo ve formě částic proměnlivého složení - lipoproteinů.

3. Odvozené lipidy

Bývají velmi často označovány termínem "lipoidy,,. **Steroidy, karotenoidy.**

Steroidy jsou přírodní látky, které mají obvykle fyziologické účinky. Jejich základní strukturní jednotkou je **gonan** (dříve steran), což je z chemického hlediska **cyklopentaperhydrofenanthren.**

Karotenoidy jsou barviva rostlin, hub, řas, mikroorganismů a živočichů; jde o **lipofilní organické látky** ze skupiny **tetraterpenoidů.**

Cholesterol

Cholesterol je steroidní látka, kterou lidský organismus potřebuje pro tvorbu hormonů a vitamínu D. Cholesterol pomáhá tělu zpracovávat tuky, je také důležitý při tvorbě buněčných membrán. Příliš vysoká koncentrace v krvi však nese pro organismus zdravotní rizika, především onemocnění srdce.

Původ:

- a) exogenní – z potravy
- b) endogenní – tělo si jej vyrábí samo

Formy:

- a) Volný – hydrofilní
- b) Esterifikovaný - (vazba MK na OH skupině) – hydrofóbní

Hlavní biologické funkce cholesterolu:

- hlavní strukturální součást buněčných membrán
- výchozí látka pro výrobu steroidních hormonů
- výchozí látka pro syntézu žlučových kyselin
- nezbytný pro syntézu všech lipoproteinů ve střevě a játrech
- Negativní vlastnosti cholesterolu:
  - tvorba žlučových kamenů ve žlučníku
  - ateroskleróza (kornatění tepen, vzniká v důsledku ukládání tukových látek do stěny tepny)